

HAJNALI HARANGSZÓ

Írta PERGEL FERENC

Reggelre kivirágzott az őszibarackfa, amely a műhely fala és a gyár körkerítése közötti kis földdarabkán élt évek óta már — minden por, olaj, füst ellenére. Valaki egyszer kidobott egy magot, ősszel. Valaki megforgatta a földet, épp kábeleket ástak el, és a mag a földbe került; tavaszra kicsirázott, kis zöld növény lett belőle. Aztán csemete, aztán fa.

Reggelre Kállai András előtt biztossá vált, hogy a felesége igazat írt abban a levélben, amelyet otthon, az asztalon talált. Elhagyta őt, a púpos, furcsa embert, a műhely csoportvezetőjét, az őszibarackfa szerelmesét, ápolóját, fő védelmezőjét. Álmatlan éjszaka után a két gyereket hajnalban elvitte az anyjához, aztán elindult a gyárba.

Reggelre az éjszakai műszakban lévők tudták már, hogy megtartják a tavaszünnepet. Kállai Andrást felkoszorúzzák az őszibarackfa virágával, sapkája alá géprongyot erősítenek, s azt a vállán leengedik palástként. Kezébe adnak egy nyaláb virágos ágat és a Pilóta a nyakába veszi a kis embert. Végigjárnak a műhelyeket, Kállai szétszórja a virágot, virágos ágakat tesz valamennyi műhelybe egy edénybe. Röhögnek, a Pilóta nyerít, Kállai, kis egércát komolyra ráncolja, púpos, vasszaggatta-törte ferde hátát eltakarja a palást. Már a hajnal első világánál tudták az éjszakások ezt, főleg a Pilóta, aki éjjel ki-kiugrott az ablakon és letört a fáról egy kis ágat. A gépzajt, ventillátorzúgást túldordítva átkiabált a hátsó géphez:

— Béla bácsi! Reggel ló leszek! — és vigyorgott meg az ágat emelgette.

Az öreg Lénárt Béla kiáltott valamit, érteni nem lehetett, mert közben hat gép és két nagy ventillátor zúgott, az anyag, a vas sirt az esztergakések és a köszörűkövek alatt. Nem is volt fontos a Pilótának, hogy értse, tudta; az öreg a termőágakat félti a fán. Mert a tavaszi metszéskor csak egy ágon hagyták meg a vesszőket, a tavaszünnepre gondolván azokat nem vágták vissza.

Amire a nap végigpásztázott a mocskos külvároson, addigra a kis fa teljesen rózsaszínben állt. A köszörűsök és az esztergályosok kikapcsolták a gépeket, lekapcsolták a ventillátorokat. Zúgott a fülük a csendtől. Rakosgatják az elkészült munkadarabokat, ennek zaja, koppanó vas-zaj, visszhangzott a műhelyben, még a tartályba visszacsurgó hűtővíz és olaj csurgása, csöpögése is hallatszott. Ha a hat munkás és a meős füle olyan, mint valami állaté, akkor a figyelő láthatta volna, hogy hegyezik a fülüket. Így csak füleltek, néha az órára néztek. Aztán harangoztak. Valahol a közelben, a műhelybeliek nem tudták hogy hol; valamerre lehetett egy harang, a villamostól, busztól beljebb, ellenkező irányban, ahol soha nem jártak. Vékony kis hangocskája volt, piciny harangocska lehetett, de ők, az éjszakások, ismerték és szerették a hangját. Ezt a hajnali harangszót szerették. Ez jó harangszó volt. Nem halálról, nem tűzről, nem bajról adott hírt. — Reggel van, az éjszakai műszaknak vége, új nap lesz, új bajok, új gondok, új örömök, téli, tavaszi, nyári, őszi reggel van. Csend van, csak a harang hangja van, csiling-csiling — ezt, meg sok mindent jelentett a harang a műhelynek.

— Csiling-csiling — szólt tovább a harang.

— A kutya teremtésit ezeknek a... — mondta az éjszakai diszpécser, amikor a jelzőtáblára nézett. — Megint öt óra előtt leálltak.

A kis köszörűsműhely és minden diszpécser örök harca volt a kis haranghang. Valaki, egyszer, egy éjszakás, véletlenül felfedezte a hajnali harangszót. Az továbbadta a másiknak, aztán a harmadiknak, a tizediknek —, az öreg-gárda megtudta. És már régóta az éjszakás műszak egy-két perccel öt előtt leállítja a gépeket, kikapcsolja a ventillátorokat. Hallgatják a jó harang-

szót, a csendet. A zajtól agyonkínzott dobhártya, akár a friss levegőt a tüdő, mozhón engedte, továbbította: csiling-csiling.

A harangszó megszűnt. A Pilóta egy nyaláb rózsaszín virágos ággal ugrott be az ablakon. Tiszták, frissek voltak a szirmok. A ventilátorok és a kémények nem hordták még le rájuk a gyár gyomrának ürülékét, a kormot, a kő- és vasport, az olajpáros mocskot. Rózsaszínűek voltak, vidámak, frissek, mint a hajnali jó harangszó.

Fél hatkor már gyakran csapódott a műhely ajtaja. Álmosan fel-felhangzott a jó reggelt, szervusztok. A belépő egy szempillantással felmérte az ajtóval szemben lévő szerszámszekrényen a nyaláb virágos ágat.

Kállai András is, akit tegnap hagyott ott a felesége két gyerekkel együtt (és az asszony még ekkor is a daraboló egyik gépkezelőjével aludt, a nagy darab ember nyakát átölelve), azonnal látta: ma tavasz van. Az ajtókilincset fogta. Ha tudott volna, meggörnyed, szemét — bár nem akarta — jobbra-balra forgatta és amolyan sarokba szorult kis egérnek látszott. De nem csak látszott. Az is volt. Ő is úgy érezte, hogy menekülni kell. Most nem lehet, nem szabad. Ilyent ma nem tud csinálni. Bejött, mert nem volt hova mennie, de nem: a bohóckodást, az évi nagy, egyetlen jó röhögést, röhögtetést nem teszi meg. Ő nem megy végig a műhelyeken, géptermeken hisz mindenki tudja, hogy Julika, a felesége, évek óta csalja Pozsár Miskával és most végleg hozzá költözött.

— Nem, nem, nem — motyogta. A lába emelte és vitte hátra az ajtóból. A Pilóta azonban már észrevette. Kállai futásnak eredt volna, de nekiütközött a belépő Csőrösnek. Az mondott rá valamit, hogy már most elment az eszed, hülye, aztán Kállai máris a Pilóta kezében volt. A két méternyi Pilóta a hóna alá kapta a kis púpos, rúgkapáló embert. Vitte a szerszámos szekrényhez.

— Tücsök, az anyád! Te ronda tavasztündér! Tücsök! Az anyád! Tavasz van, Tücsök! — A Pilóta Kállai hóna alá nyúlt és magasra, a feje fölé emelte őt.

Kállai, a műhelyben Tücsök, fenn a levegőben sírásra görbült szájjal, nedves szemekkel keresett menedéket az embereknél. Jobbra-balra forgatta a fejét. Lenézett rájuk. Nevetett mindenki. Kállai, a Tücsök csak nagyra tárt száját látott, hahotázó hangokat hallott.

— Szavamra, most nem tudok — motyogta szinte eszét veszve Kállai és rúgkapalózott.

— Tavasz van, Tücsök — rikoltozott a Pilóta és leállította őt a gép-szekrényre.

Kállai torz vigyorral, sírásra görbült szájjal állt. A szomszéd műhelyből is átjöttek a szerszámlakatosok. Nagy hecc volt ez minden évben. És hogy ez a Kállai milyen jó pofa azokkal a grimaszokkal és hogy forgatja a szemét! Nem győztek röhögni rajta.

A Pilóta már körbeágazta Kállai fejét. A géprongy is a helyén volt: a sapka alá gyúrve, virágokkal beborítva, és leomlott a vállán, a púpján, le a sarkáig. Az ágak, a rózsaszín virággal lenyúltak az arcába, csak a szeme — tompán fénylő, szűkülő emberszem — és az állrész tűnt elő. Hóna alatt kistáskáját szorongatta. Hajnalban még az anyja tett bele valami ennivalót, amikor a gyerekeket átvitte hozzá. Szorította, kapaszkodott belé, hogy valami legyen: csupán az, hogy anyjára emlékeztette, a hangra, amely álmosan, de hozzászólóan szólt, amikor a gyerekeket bevitte és elmondta, hogy a Julika elhagyta őket.

— Nagyon fáj, kisfiam? — kérdezte az öregasszony és tétova mozdulattal megsimogatta fia eltorzult hátát, mellét. A fiú akkor nem válaszolt. Nem is tudta, hogy mi fáj? Jó lenne, ha itt volna az anyja. Most, most elmondaná: anyám nagyon, nagyon fáj. Mi fáj? Az erőszak, a méltatlan csalás, a sebhegyek. Ezekre gondolt, miközben a Pilóta kivette a hóna alól kis motyóját. — Nagyon fáj, anyám. Látod, anyám, ezt a sok embert? Röhögnek, de nekem

nagyon fáj. Ne nevéssenek. Segítsenek, szólj nekik, anyám, hogy most ne...
— suttogta.

— Mi lenne, ha én szólnék, hogy ne. Gyerekek, lányok, hülyék! Most ne bántsatok. Segítsetek. Úgy fáj. Igen, ezt kellene mondani nekik. De lehet szólni ennek a sok vigyorgó, kiabáló embernek? Segítenének? Nem jobb-e végigcsinálni mindent? Ma a gépeket se lenne szabad elindítani. Ma néma csendnek kellene lennie. Hisz becsaptak, kicsúfoltak, megaláztak. Ma harangozni kellene, gyászolni, mint amikor temetnek valakit.

A karját már telerakták virágos ággal. — Közéjük dobom — villant át a gondolat a fején. Nem tette. Arcát a csomó virágba dugta. Nem akarta látni az embereket. Csak érezte, talán tudta is, hogy hiába mondana bármit. Az emberek élnek, gondolkodnak, röhögnek, a gépeket beindítják. Minden olyan, mintha nem történt volna semmi.

A Pilóta leguggolt, valaki Kállai hóna alá nyúlt és a nyakába tette. A nagy darab legény megszorította Kállai lábát, nagyot ugrott és nyerített.

— Tücsök, az anyád! Te ronda tavasztündér. Én vagyok a te táltosod...
Elindultak.

A szerszáműhelyt, a marósműhelyt, a lakatosműhelyt, az öntödét — mind végigszórták virággal és egy-egy edénybe, kis, hajnali harangszó-színű, rózsaszín ágacskát tettek. Már néhány perc múlva csak emlék lesz a Pilóta, a Tücsök meg a virág. Már most sem fontos semmi, mert megszólalt a műszak kezdetét jelző elektromos dudu. Az üresen járó gépekbe anyagot tettek. A maró mart, az esztergakés vágott, a köszörűkő harapta a vasat. Az emberek a munkájukkal törődtek. Figyelni kellett, mert a gép nem túrt társat. Legyen Tücsök, tavasz, virág. A vas, a kő — az embert követelte. Itt törvénytelen a virág. Az élő anyag törvénye helyett a mechanika törvénye uralkodott, a gépek törvénye. Az emberek csak pillanatra mutatták, hogy ma valami más is volt. De csak egy pillanatra. A rend ma is olyan szigorú rend volt, mint más napokon.

A darabolóban is már mozgó vasfűrészeket, dübörögve lecsapó vágókat talált Tücsök, a tavasztündér. Táltosa, a Pilóta, Kállait ide is behozta. Ide, ahol a felesége csábítója és felesége dolgozik. Délutánosok. Most csak a helyük, a fűrészgép és a hármaz vágógép van itt. Meg ők. Mert Kállai látta őket, meg látta önmagát is. A Pilóta nyakán ülve látta magát, ahogy műszakváltáskor bejött a feleségéhez. (Szükséges volt ez, mert szerette az asszonyt, meg a gyerekekről beszélni kellett. Azért voltak ellenműszakban, hogy mindig legyen a két fiúval valaki.) És most látta a pillantásokat, ahogy rájuk néztek, amikor Julika lehajolt és megcsókolta őt. Sunyi, gúnyos, szána-kozó, vagy csak egyszerűen közömbös álszent arcok voltak. Mindenesetre cinkos arcok. Mert ők tudták. Évek óta tudták, hogy Julika meg a Miska... Ő furcsának tartotta őket, de nem gondolt velük. Csak most. Már értett mindent.

Kis ágat dugott Pozsár Miska gépére egy nyílásba. Most más volt ott. Egy középkorú ember, aki intett feléje és nevetett. Kállai visszanevetett. Először, amióta járták a műhelyeket. Senki sem tudta, hogy Pozsár Miskán nevet, vagy talán nem is Pozsár Miskán, hanem önmagán, gondolatán, ötletén, amely kiutat jelentett ebből a mocsokból, a megaláztatásból, és megoldást. Ahogy nézte a gépet és mögötte feltűnni vélte Pozsár Miska mindig ápolott hajú fekete fejét, szívdöglesztően elővillanó fogait, döntött: ez a száj nem fog többé mosolyogni, a fogak nem villognak. Váltáskor, ma, a tavaszünnepen, délután, amikor bejönnek a délutánosok, ő a Tücsök, a megcsalt férj megöli Pozsár Mihályt, aki elvette, elszerette tőle az asszonyát, két gyereke anyját. Az a száj nem vigyorog többé, az a kéz nem kapcsol többé gépet, az a kar, amelyet nem lát csak képzeletben, de a valóságban a feleségét öleli, nem ölel asszonyt többé. Ezt jelentette a hajnali harangszínű tavaszvirág Pozsár gépén, a halált.

Reggelre, amikor a gyár felvette normális életritmusát, a Pilóta visszatért vele saját műhelyébe, hang nélkül, csak bólintott, lelépett a szerszám-szekrényről. A gépéhez ment. Dupla dobogót rakott az állásra. Fellépett rá, mert csak így érte el a beállító készüléket. Intett az anyagkihordónak. Megnyomta a kapcsológombot. A szemben levő falon elhelyezett órára nézett.

— Istenem — gondolta —, de messze van még két óra. Hét és fél óra, négyszázötven perc. Talán azért annyi nem, mert előbb jönnek be.

Betette az első darabot a gépbe. Az anyjára gondolt, aki a gyerekekkel maradt — most ébreszti őket, ha elaludtak egyáltalán, reggelit ad nekik, aztán iskolába küldi őket.

Közben méretre vette az első munkadarabot, a menetfúrót. Bemérte a mérőálláson, tette ezt olyan némán, távollevőn, hogy a többiek, a marósok, a köszörűsök, az esztergályosok, János, az anyagkiadó, kezdték észrevenni: valami történt Kállaival.

A virágkoszorú meg a géprongypalást még mindig a szerszám-szekrényen hevert. Kállai lelökte a földre, rögzítette a gépen a felvett méreteket, előkészítette a szekrényre a napi fúrómennyiséget, amit készre kell köszörűlnie, hogy meg legyen a norma. Ellenőrizte az olajat, hűtővizet és az állásba állt. Hét óra volt.

— Most reggeliznek a gyerekek — gondolta. — Julika meg Pozsár még alszanak. Még négyszázhusz perc a bosszúig. Hosszú idő. Ki kell várni, Tücsök — biztatta magát. — Most dolgozni kell.

A gépbe hajolt. A beállítókészülékkel helyére illesztette a fúrót. A kő és a vas fogazata szépen feküdt. Kapcsolt. A köszörűkő egy bordán végzett a fúróval, hátraugrott, hogy a következő bordába harapjon. A hátraugrásnál nagyot dobbant a gép, amikor a fej az ütközésig ért. Három borda után kellett közelebb vinni a vashoz a követ. Kállai figyelt, számolt:

— Egy, kettő, három, fogás...

A gép dobbanását figyelte. A kész munkadarab helyére újat tett. Kapcsolt, számolt:

— Egy, kettő, három, fogás...

A gép dobbant, remegett, nekifeszült. Kállai hozzásimult. Az átmelegedett olajos vas dobbanásában szívének lökését érezte. És érezte, ahogy adagolta az anyagot, hogy most otthon van. Ez az ő világa.

— Lám, ez a gép is sajnál. A vas is sajnál. Igen, mert a vasat én szeretem, a gépet is szeretem. A vasat hűtöm, hogy ne égjen meg, amikor a kő belemar. De ki hűt engem? Hisz belém is belémmartak!

Új darab készült el. Megmérte a mikrométerrel, addig csak odafigyelt. Aztán új darabot tett be, kapcsolt, számolt:

— Egy, kettő, három, fogás...

— Ki hűt le engem? Ez a gép jó pajtás, a vas is jó bajtárs, de buták.

Csak akkor élnek, ha kapcsolok.

És kapcsolt. Új fúrót tett be. Figyelt:

— Egy, kettő, három, fogás — ugrott elő a sok éve berögződött készség és fegyelem. — De mit tegyek a gyerekekkel? El kellett volna búcsúzni tőlük. Hiszen innen a börtönbe kerülök — gondolta. — Anyámtól sem búcsúztam el.

— Egy, kettő, három, fogás...

Új darab után kereste csak a gondolatait. — Persze, tőle el lehetne köszönni a tárgyaláson, vagy a börtönben. Miskától meg délután köszönök el.

— Egy, kettő, három, fogás...

A vas sírt, de a víz hűtötte. A teljes egyetértésbe olvadt gép és ember ritmusát már nem zavarta semmi:

— Egy, kettő, három, fogás — számolt Kállai és figyelte a spriccelő vizet. A gép dobbantott, szívét érezte. És a víz, a kő és a vas találkozásánál keletkezett párákódban Julika szőke feje jelent meg. Aztán eltűnt. Új darab

jött, és a párafelhőben újra Julika feje volt. És Pozsár Miskáé.

— Egy, kettő, három, fogás...

Nyolc óra lett. A szerszámszekrényen már toronyban álltak a kész munkadarabok.

— Hogy rohan az idő. Már csak hat óra van hátra — gondolta.

— Egy, kettő, három, fogás — számolt, tette a munkát.

— Végig kell gondolni mindent szépen. Azt az aranyos, kedves kis fejet itt, a gyerekeket az iskolában; Pozsárt a darabolóban. Vele elbánok. Ő ne éljen. Még hat óra van hátra. Milyen lassan megy az idő — lökött rajta nagyot az indulat. Új darabot tett be, kapcsolt, számolt:

— Egy, kettő, három, fogás...

A rohanó kő, a fröcskölő víz, a beállító világítólámpája, minden őt, a kis Julikát mutatta, meg Kállait, az egészséges kisfiút, az utolsó, 1944-es év nyarán. Aztán elmerült minden.

— Egy, kettő, három, fogás...

Új munkadarab, új kapcsolás, új kép következett. A Margit-hídi villamos, a robbanó híd és ő a villamoson a Dunába merül. Egy ajtóvas a hátába fúródott. Kapcsolt, számolt. Ezt is elmosta a víz, vitte a tartályba a vasporral, reszelékkel együtt.

— Egy, kettő, három, fogás...

Újra Julika képe vibrált előtte. Ez jóval később volt. Sokáig nem látták egymást, aztán amikor újra találkoztak, ő már ferde nyakú, ferde gerincű volt. Julika elszaladt.

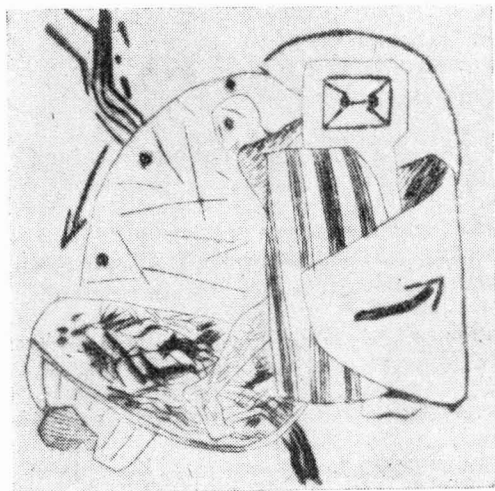
Kapcsolt, mért.

— Egy, kettő, három, fogás...

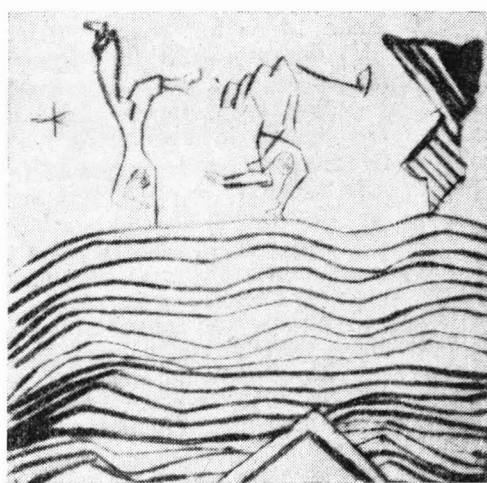
Most magát látta. Húszéves volt. Nem nőtt semmit, a hús és a csont mellére és a hátára rakódott. Julika meg terhes lett egyik udvarlójától. Szomszédok voltak, Kállai figyelt és tudott róla mindent.

(Folytatjuk)

SWIERKIEWICZ RÓBERT RÉZKARCAI

Bunker

Fejjel lefelé